

EEN ACTIEPLAN IN MERGELLAND KANSEN VOOR DE BOOMMARTER

Teun Baarspul & Cees Zoon

Eén blik op de verspreidingskaart en je weet genoeg. De boommarter is in Nederlands Limburg een zeldzame verschijning. Reden voor de Provincie om deze soort extra aandacht te geven in haar natuurbeleid. Het boommarter actieplan ROM-Mergelland vormt een eerste stap. De betekenis van de boommarter voor het natuur- en landschapsbeleid blijkt belangrijker dan verwacht.

In 1995 is in Zuid-Limburg een ROM-project van start gegaan. ROM staat voor Ruimtelijke Ordening en Milieu. Het doel van dit project is de integratie van ruimtelijk beleid en milieu- en waterbeleid, zodat duurzame ontwikkeling op een efficiënte en snelle manier tot stand kan komen. De realisering van het landelijke beleid in de vorm van de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) neemt nog enige tientallen jaren in beslag en zal voor sommige zeldzame dieren en planten te laat komen. Het behoud van dergelijke soorten vormt een onderdeel van het ROM-project. Per soort wordt een overlevingsplan opgesteld waarin vooral korte termijn maatregelen staan beschreven.

Schaars

Het aantal waarnemingen van boommarters in Limburg is zeer beperkt. De meeste waarnemingen komen uit het zuiden van Limburg (figuur 1). In het

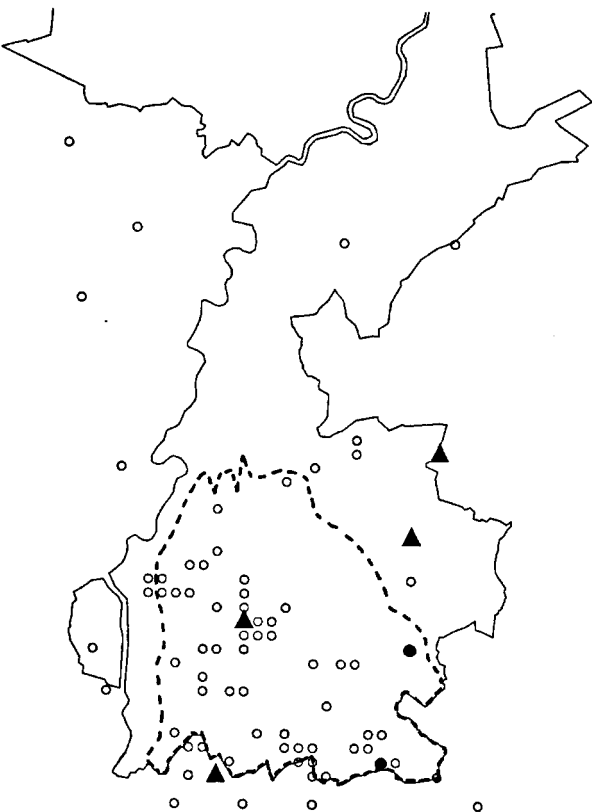
hele land is het verspreidingsgebied van deze soort in de loop der tijd bovendien gekrompen (Muskens & Broekhuizen, 1992). Daarom komt de soort in aanmerking voor een ROM-overlevingsplan. De Werkgroep Boommarter Nederland (WBN-VZZ) kreeg dit voorjaar via de Stichting Instandhouding Kleine Landschapselementen in Limburg (IKL) de opdracht om voor de boommarter zo'n plan op te stellen. Het plan hebben we inmiddels afgerond. Het is een actieplan dat veel concrete aanwijzingen en maatregelen bevat die direct uitvoerbaar zijn.

Ardennen

Een van de eerste stappen voor het schrijven van dit rapport was het verzamelen van kennis over het huidige verspreidingsgebied en over de eisen die de boommarter aan zijn biotoop stelt. Uit de schaarse verspreidingsgegevens bleek al gauw dat zich in Limburg en in de directe omgeving géén gevestigde populatie van boommarters bevindt. De dieren die in Zuid-Limburg zijn waargenomen, komen waarschijnlijk uit de Ardennen, waar de dichtstbijzijnde populatie leeft. Vervolgens hebben we ons op basis van literatuurgegevens een beeld gevormd van het ideale landschap voor een boommarter in Mergelland: een gevarieerd boslandschap met kleine open ruimtes. Of de boommarter zich ergens thuis voelt, hangt af van het voedselaanbod, de hoeveelheid dekking en nest- en rustplaatsgelegenheid. In een leefgebied dienen daarvoor de volgende componenten aanwezig te zijn: structuurrijke bossen met dood hout en ondergroei voor dekking, holle bomen

Het Zuidlimburgse landschap heeft een eigen karakter: heggen, grasland en fruitboomgaarden in de dalen, bos op de hellingen en akkers op de plateaus.
Foto Teun Baarspul

Figuur 1. Waarnemingen van de boommarter in Zuid-Limburg en omgeving, 1969-heden. Een zekere waarneming (driehoek) is een door deskundigen gecontroleerde waarneming van verkeersslachtoffers. Waarschijnlijke waarnemingen (stip) betreffen niet-gecontroleerde doodvondsten of verkeersslachtoffers waarvan de herkomst onzeker is. Mogelijke waarnemingen (cirkel) zijn waarnemingen van sporen zoals keutels en krabsporen, waarbij niet met zekerheid is vast te stellen of het werkelijk om boommartersporen gaat. Het ROM-gebied is omlijnd. (Bron: Baarspul & Zoon, 1997).

om in te slapen en jongen groot te brengen en besdragende struiken en rijke bosranden voor het voedsel.

Plukjes bos

Naast de bovengenoemde randvoorwaarden stelt de boommarter nog een eis: een groot leefgebied. Het leefgebied van een mannetje is gemiddeld 1000 ha groot, dat van een vrouwtje zo'n 500 ha. Als je op de kaart van Zuid-Limburg kijkt, dan valt meteen op dat het bosareaal zich vrijwel uitsluitend op de steile hellingen bevindt. Bovendien zijn de boscomplexen van elkaar gescheiden door grote landbouwgebieden, dorpen, campings en wegen. Kleine geïsoleerde plukjes bos zijn hiervan het resultaat. Voor de boommarter vormen open stro-

ken groter dan een hectare een wezenlijke barrière, omdat het dier door gebrek aan dekking een gemakkelijke prooi vormt voor vossen en loslopende honden. De maatregelen in het rapport hebben daarom vooral tot doel de versnippering van het huidige bosareaal te verminderen.

Grootschalige bosaanplant zou de meest voor de hand liggende manier zijn om de versnippering tegen te gaan. Het Zuidlimburgse landschap heeft echter een eigen karakter: heggen, grasland en fruitboomgaarden in de dalen, bos op de hellingen en akkers op de plateaus. Bij het maken van plannen hebben we rekening gehouden met dit kleinschalig landschapskarakter, al was het alleen maar om de kans te vergroten dat de voorgestelde maatregelen ook werkelijk uitgevoerd worden. In het Mergelland stellen we daarom voor om de bossen te verbinden met groene zones in gebieden die voor de landbouw van minder belang zijn: de hellingen en de dalen. Deze verbindingzones kunnen bestaan uit elementen die in het typische cultuurlandschap van het Mergelland thuishoren zoals heggen en houtwallen. De boommarter gebruikt deze lijnvormige elementen om zich langs te verplaatsen. Bomen dienen daarnaast als vluchtplaatsen om bij gevaar in te kunnen klimmen. Hoewel Zuid-Limburg bekend staat om haar heggen, zijn veel van deze landschapselementen in de loop der tijd 'opgeruimd' en in het gunstigste geval vervangen door meters prikkeldraad. Het herplanten van heggen, houtwallen en andere landschapselementen vormt dan ook een van de belangrijkste maatregelen in het actieplan.

Kamperen bij de boer

Een ander belangrijk punt is het oplossen van knelpunten veroorzaakt door wegen, bebouwing en recreatie. Het landschap in het Mergelland lijdt in toenemende mate onder recreatiedruk. Het aantal campings breidt zich uit en het kamperen bij de boer wordt steeds populairder. De verstoring neemt daardoor toe. De boommarter is vooral 's nachts actief en het wordt voor hem steeds lastiger om overdag een rustige slaappleaats te vinden. De oprukkende verstedelijking draagt hieraan ook zijn steentje bij.

Dat wegen een wezenlijk knelpunt vormen bewijst het grote aantal verkeersslachtoffers dat jaarlijks in Nederland onder boommarters valt

(Wansink, 1997). Het bleek echter niet eenvoudig om een oplossing te bedenken voor dit probleem. Boommarters zijn uitermate goede klimmers en laten zich door hekken niet tegen houden. Het is niet bekend of boommarters gebruik maken van (dassen)tunnels en viaducten. Toch lijkt het de enige manier om boommarters veilig aan de overkant van een verkeersweg te krijgen. Om te voorkomen dat de dieren over het gaas klimmen en niet door de tunnel gaan, kan een route worden aangelegd van lage dekkingbiedende begroeiing die van het bos naar de betreffende tunnel leidt.

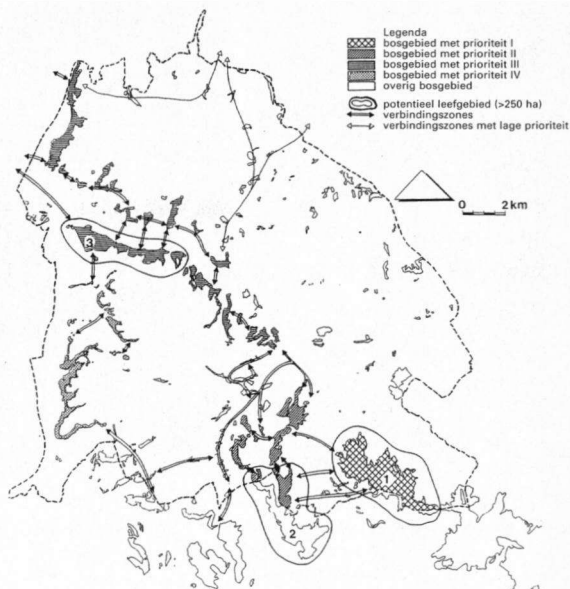
Basisstructuur

Na het verzamelen van de benodigde kennis volgde een eerste verkenning van het Mergelland. Hierbij hebben we de grote knelpunten tussen en in de bosgebieden bezocht en gekeken of enkele belangrijke bosgebieden aan de biotoopeisen van de boommarter voldeden. Dit bezoek leverde een ruwe kaart op, een basisstructuur (figuur 2). De bosgebieden in het zuidoosten van het Mergelland liggen het gunstigst ten opzicht van het huidige verspreidingsgebied (Ardennen) en er bevinden zich relatief weinig knelpunten. Op de korte termijn heeft dit gebied de grootste kans om (her)bevolkt te worden door boommarters. De bossen in de andere delen van het Mergelland worden van elkaar gescheiden door drukke wegen en grote landbouwgebieden zonder kleine landschapselementen.

Zwerven

De knelpunten hebben we binnen het ruwe basisplan extra aandacht gegeven, terwijl we voor het landschap meer algemene aanwijzingen voorstellen. Ons uitgangspunt hierbij was dat het geen zin heeft om leefgebied te ontwikkelen voordat de belangrijkste knelpunten zijn opgelost. Toch wilden we graag laten zien hoe een leefgebied in het Mergelland met concrete maatregelen kan worden ontwikkeld. Daarom hebben we het meest kansrijke deel van het Mergelland (het zuidoosten) in detail uitgewerkt. Hiervoor was een goede oriëntatie ter plekke noodzakelijk: een week lang zwerven door Zuid-Limburg om te zien wat er nog was en wat er moest komen; het liefst te voet, want dan zie je het meest.

Tijdens het veldwerk was de voor naamste taak om voor de boommarter

Figuur 2. Basisstructuur voor de boommarter in Mergelland. Indien de aangegeven verbindingszones worden gerealiseerd, kunnen boommarters zich vanuit de Ardennen verspreiden over de bossen van Zuid-Limburg en zelfs de bossen van de Belgische Kempen bereiken.

in de open gebieden tussen de bossen geschikte verbindingszones te zoeken. Het Geuldal, in het zuidoosten van Mergelland, is voor een groot deel eigendom van natuurbeschermingsorganisaties. In die beschermde gebieden bleken ook de meeste mogelijkheden voor verbindingszones aanwezig. Daarbuiten liggen echter grootschalige akkers zonder boom of struik. Elke vierkante meter wordt er gebruikt. Op het uiteindelijke kaartje liggen in deze landbouwgebieden door het gebrek aan aanknopingspunten dan ook de minste verbindingszones, terwijl ze daar juist meer nodig zijn dan in de natuurgebieden.

Euregio

Het aanplanten van heggen is echter niet voldoende om de kansen voor de boommarter te vergroten. Er zullen internationale afspraken nodig zijn voor het behoud van de bosgebieden tussen de Ardennen en Zuid-Limburg. In Duitsland mag nog steeds gejaagd worden op boommarters. Dit zou de (her)kolonisatie in Mergelland wel eens ernstig kunnen bemoeilijken. Dergelijke problemen kunnen heel goed in Euregio-verband worden aangepakt. Anderzijds zijn er reeds bestaande beleidsmaatregelen waarvan gebruik

Het is van groot belang om de bossen in Zuid-Limburg weer met elkaar te 'verbinden', om de terugkeer van de boommarter vanuit de Ardennen te vergemakkelijken. Foto Norbert Huys / Fennec-films

kan worden gemaakt, zoals de uitbreiding van het areaal bos in Nederland.

Tot slot...

In tegenstelling tot het initiatief van de provincie Limburg is van rijkswege nog geen actie ondernomen om de boommarter beter te beschermen, bijvoorbeeld met een landelijk soortbeschermingsplan. Het argument hiervoor is dat de boommarter voldoende geholpen is met een natuurlijker bosbeheer en de realisatie van de EHS. Bij het schrijven van dit rapport is duidelijk naar voren gekomen dat dit argument niet geheel opgaat. De in de EHS voorgestelde verbindingzones zijn in het Mergelland niet toereikend voor de boommarter, aangezien tussen de bossnippers en de verbindingzones vaak nog grote open plekken liggen. Bovendien is het aantal

aangegeven verbindingzones te laag: er is nog steeds sprake van geïsoleerde bossnippers. De boommarter vraagt naast natuurlijk, structuurrijk bos ook een hoogwaardig kleinschalig landschap. Voor deze soort is behalve bosbeleid dus ook landschapsbeleid nodig. Met name in bosrijke gebieden dient het bosbeleid en het landschapsbeleid op elkaar afgestemd te worden om iets voor de boommarter te kunnen doen.

Daarmee is de boommarter een zeer goede gidssoort voor complete boslandschappen, een kwaliteit die hij deelt met vlinders, amfibieën, eikelmuis en vleermuizen. Na de otter en de das kan er dus weer een marterachtige worden toegevoegd aan het rijtje gidssoorten.

De heersende visie, dat de boommarter gebaat is bij het realiseren van de EHS en beter bosbeheer, zou moet worden omgedraaid: door een goed boommarterbeleid ontstaat er een betere garantie voor de kwaliteit van bestaande en te ontwikkelen boslandschappen.

Het resultaat van dit VZZ-project is neergelegd in de volgende publicatie: Baarspul, A.N.J. & C.P.M. Zoon, 1997. Boommarter actieplan ROM-Mergelland. VZZ-mededeling nr. 34. Uitgave WBN-VZZ, 91 pp. Het is bij de VZZ te bestellen door f 20,- (BF 400) (inclusief verzendkosten) over te maken naar rekeningnummer 000-1486269-35 van de Postchecks (België) of rekeningnummer 203737 van de Postbank (Nederland), o.v.v. de titel van het rapport.

Literatuur

- Muskens, G.J.D.M. & S. Broekhuizen, 1992. Boommarter *Martes martes* (L. 1758): 165-171. In: S. Broekhuizen et al. (eds), Atlas van de Nederlandse Zoogdieren. KNNV-uitgeverij, Utrecht.
- Wansink, D., 1997. Bedreigingen van de boommarter in Nederland: 45-51. In: K.J. Canters & H.J.W. Wijsman (eds). Wat doen we met de boommarter. Wet. meded. KNNV nr. 219.

Teun Baarspul, W.A. Scholtenstraat 10, 9712 KW, Groningen, 050-3180630 (NL). Cees Zoon, Witharenweg 10, 7738 PG Witharen, 0523-676470 (NL).